

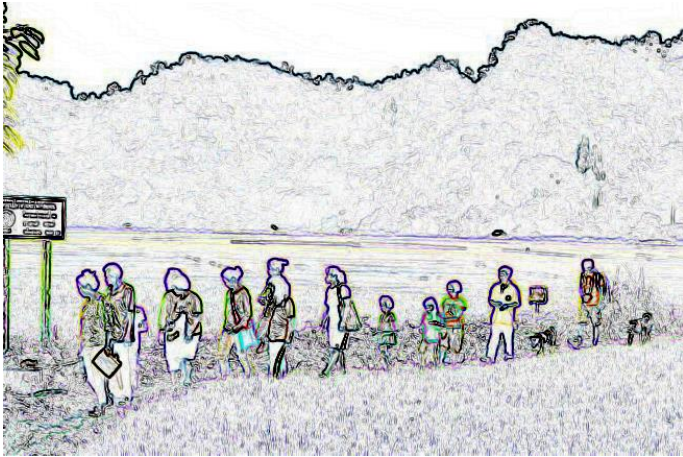
การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

กีฬาสีดา พนมพร

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ทิพย์สุดา พุฒจรรย์

โครงการตำรา คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประจำปีการศึกษา 2559

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ISBN 978-974-641-642-9

ผู้เขียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา พุฒจร

ผู้ทรงคุณวุฒิ รองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย

พิจารณาเนื้อหา ดร.อนุชา เล็กสกุลติติก

Thai edition copyright©Associate Professor Dr. Tipsuda Putjorn,
Faculty of Management Science, Silpakorn University, Thailand,
2017.

ลิขสิทธิ์ฉบับภาษาไทย©ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา พุฒจร

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560

หนังสือนี้ได้รับทุนจากโครงการตำรา คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร ประจำปีการศึกษา 2559

พิมพ์ครั้งที่ 1 มีนาคม 2560

จำนวนหน้า 204 หน้า

จำนวนที่พิมพ์ 300 เล่ม

จัดพิมพ์โดย สาขาวิชาการจัดการชุมชน

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

1 หมู่ 3 ตำบลสามพระยา อำเภอลำลูกกา

จังหวัดเพชรบุรี 76120

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน

กรุงเทพมหานคร 10330

โทรศัพท์ 02-218-3549-50

โทรสาร 02-218-3551

จัดรูปเล่ม Angel007 Freelance

แบบปก คอฟฟี่ฟาร์ คงหัด

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ทิพย์สุดา พุฒจร. *การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560. 204 หน้า. 1. ท่องเที่ยวโดยชุมชน 2. การพัฒนาชุมชน 3. การพัฒนาที่ยั่งยืน

คำนำ

หนังสือเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” นี้ ผู้เขียนได้นำผลการศึกษารายงานจากวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด” ซึ่งเป็นผลงานจบการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาพัฒนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร นำมาเรียบเรียงใหม่ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย พร้อมการอธิบาย ขยายความ เพื่อให้เป็นองค์ความรู้หนึ่งที่นำเสนอหลักการ แง่คิด มุมมอง สอดแทรกประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้ชุมชนเกิดการพัฒนายั่งยืน ผู้เขียนคาดหวังว่า การเผยแพร่องค์ความรู้นี้จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถเกิดความเข้าใจแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแง่มุมมองของการนำไปสู่การพัฒนาชุมชน และเป็นแนวทางให้แก่ชุมชนต่าง ๆ ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ นำไปศึกษาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป

เนื้อหาประกอบด้วย 11 บท ได้แก่ บทที่ 1 เกริ่นนำ นำเสนอแนวคิดของคำว่า “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” “การพัฒนาชุมชน” และ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” แล้วประมวลให้เห็นถึงความสัมพันธ์และความสำคัญของคำทั้ง 3 ที่หากชุมชนทำการท่องเที่ยวมีความเข้าใจ จะเห็นความสำคัญในการจัดการ ส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้บรรลุ

ปลายทางของการพัฒนาชุมชน ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริงได้อย่างยาวนานหรือที่เรียกว่ายั่งยืนจากรุ่นสู่รุ่น

บทที่ 2 เนื้อหา “จุดมุ่งหมายและเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” เป็นการนำเสนอเพื่อให้ชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวได้มีการตั้งหลักว่าจะทำการท่องเที่ยวเพื่ออะไร เป็นกรอบความคิดว่าเราจะทำการท่องเที่ยวโดยยึดหลักการสำคัญเรื่องใด นับเป็นส่วนสำคัญว่า หากวันหนึ่งเมื่อการท่องเที่ยวเริ่มสร้างการเปลี่ยนแปลง การนำจุดมุ่งหมายและเป้าหมายมาทบทวน จะทำให้รู้ว่าสิ่งที่ชุมชนขับเคลื่อนไปถูกทางดังที่ตั้งหลักหรือไม่ และจะเดินหน้าหรือถอยหลังอย่างไร

บทที่ 3 เนื้อหา “หลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” ได้นำเสนอถึงหลักการจัดการสำคัญที่ชุมชนควรนำไปเป็นแนวทางในการจัดการ และนำไปสู่การปฏิบัติที่เหมาะสมด้วยตนเอง ได้แก่ การบริหารจัดการกลุ่ม การจัดการผู้นำกลุ่ม การจัดการสมาชิกกลุ่ม การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว และการจัดการชุมชน

บทที่ 4 เนื้อหา “กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” เป็นการนำเสนอถึงการดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการ ถึงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างไรจึงจะส่งผลลัพธ์ให้การท่องเที่ยวของชุมชนสามารถดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ได้แก่ การบริหารจัดการกลุ่ม การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการผลประโยชน์

บทที่ 5 เนื้อหา “กระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” นอกจากจะมีการจัดการท่องเที่ยวโดย

ชุมชนแล้ว สิ่งที่สำคัญต้องทำคู่ขนานกับการพัฒนา เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ส่วนนี้จึงนำเสนอถึงการดำเนินการเป็นกระบวนการของการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่ การพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่ม การพัฒนาศักยภาพผู้นำและสมาชิกกลุ่ม การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชน

บทที่ 6 เนื้อหา “**การประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**” เมื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเคลื่อนไหว ผ่านกลไกการจัดการและการพัฒนา สิ่งสำคัญที่จะรู้ว่าการดำเนินการต่างๆสามารถเป็นไปตามเป้าหมายหลักการ กระบวนการ และเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชุมชนหรือไม่ จึงจำเป็นต้องมีการประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนที่ต้องร่วมกันประเมินผล ได้แก่ การวางแผนการประเมินผล การกำหนดประเด็นการประเมินผลและแหล่งข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบการประเมินผล การประเมินผล และการตรวจสอบผลการประเมิน

บทที่ 7 เนื้อหา “**ปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน**” ทั้งนี้ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน มีปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญ จำแนกออกเป็น 2 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก มีส่วนผลักดันให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้ ส่วนนี้จึงได้ขยายความให้เห็นว่าแม้จะมีการจัดการและการพัฒนาที่ดี แต่มีปัจจัยบางประการที่มี

อิทธิพลต่อการบรรลุเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

บทที่ 8 เนื้อหา “ผลลัพธ์จากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” ส่วนนี้ ได้จำแนกถึงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหากเป็นไปตามเป้าหมาย หลักการ กระบวนการ และมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกหนุนเสริม จะส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน จำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ความยั่งยืนด้านสังคมและวัฒนธรรม ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ ความยั่งยืนด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บทที่ 9 เนื้อหา “การนำความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนไปใช้ประโยชน์” เป็นการนำเสนอแนวทางการจัดการตนเองของชุมชนให้มีความพร้อม เพื่อให้สามารถนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ให้เกิดผลได้จริง เช่น การทบทวนตนเองและกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน การศึกษาอย่างเข้าใจ การสร้างการมีส่วนร่วมเรียนรู้ การประเมินผลแนวทางเพื่อพัฒนาการมีฐานทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม การมีการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง การมีเป้าหมายให้การท่องเที่ยวมีส่วนในการพัฒนาชุมชน การทำการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้เสริม การมีกลุ่มท่องเที่ยวบริหารจัดการ การมีกลุ่มผู้นำที่มีฐานคิดเชิงอนุรักษ์ การมีความเข้าใจระบบสหกรณ์ การรู้จักรอความสำเร็จในระยะยาว และการมีเครือข่ายความร่วมมือหลายภาคส่วน

บทที่ 10 เนื้อหา “บทสรุปส่งท้าย” เป็นการประมวลความรู้โดยสรุป พร้อมให้แง่คิดแก่ชุมชนทั้งที่อยากริเริ่มคิดจะทำการท่องเที่ยว กำลังเริ่มต้น หรือกำลังดำเนินการท่องเที่ยว

ไปแล้ว ว่าควรมีข้อคำนึงในเรื่องใด โดยเฉพาะศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในมิติต่าง ๆ เพื่อประเมินตนเองเบื้องต้นก่อนการคิดก้าวเดินไปข้างหน้า เพื่อลดความเสี่ยงและผลกระทบที่อาจตามมาจากการท่องเที่ยวที่ชุมชนจัดการด้วยตนเอง และแง่คิดแก่ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะภาครัฐ รวมทั้งการมีกรณีศึกษาเพื่อสร้างความตระหนักของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชน

บทที่ 11 เนื้อหา “กรณีศึกษาชุมชนจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” ด้วยการให้ตัวอย่างชุมชนที่ผ่านประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาอย่างยาวนาน และปัจจุบันยังคงมีระบบการจัดการที่เข้มแข็ง สามารถนำพาการท่องเที่ยวให้เป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื้อหาส่วนนี้เพื่อให้ความหวังว่า หากชุมชนต่างๆได้มีการวางระบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดี เป็นชุมชนที่พร้อมเรียนรู้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะสามารถเป็นชุมชนที่ทำท่องเที่ยวแล้วส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริง และมีความยั่งยืนได้ในที่สุด

ผลการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้เขียนได้ใช้ประสบการณ์ทำงานวิจัย ลงพื้นที่ศึกษาชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดการชุมชนและการพัฒนาชุมชน จึงมีความรู้ระดับหนึ่งที่สามารถประยุกต์แนวทางทั้งสอง เพื่อให้เป็นแนวทางสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในอนาคตได้

จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผู้ศึกษาหนังสือเล่มนี้ จะสามารถได้ความรู้ เกิดความเข้าใจ และนำไปเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เกิดการประยุกต์ใช้ตาม

ความเหมาะสม ทั้งนี้ความสำเร็จของชุมชนย่อมต้องขึ้นอยู่กับ
ความพร้อม ความต้องการ และโอกาส ตลอดจนเกิดการวิพากษ์
มีแนวความคิดของตนเอง หรืออาจเป็นจุดเริ่มต้นในการคิดค้น
แนวทางใหม่เพิ่มเติมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
ในอนาคต

หนังสือเล่มนี้อาจยังไม่มีคุณสมบัติ ในแง่มุมทาง
วิชาการ แต่เป็นเจตนารมณ์ของผู้เขียนที่จะพยายามนำเสนอให้
ผู้ศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นผู้นำชุมชนต่างๆ
สามารถอ่านได้อย่างเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ หนังสือนี้ยังสามารถใช้ประกอบการเรียน
ในรายวิชา 763 422 การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community
Based-Tourism) ให้แก่นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการชุมชน และจะได้พัฒนาเป็นตำราทาง
วิชาการ เพื่อประโยชน์ทางวิชาการแก่นักศึกษาและผู้สนใจ
ศึกษาในเชิงวิชาการต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา พุฒจรรย์

มีนาคม 2560

สารบัญ

	หน้า
คำนำ บทที่	5
1 แนวคิดของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน	15
2 จุดมุ่งหมายและเป้าหมายการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	37
3 หลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อ การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	47
4 กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อ การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	67
5 กระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชน	87
6 การประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	109
7 ปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญของการจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่าง ยั่งยืน	117
8 ผลลัพธ์จากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	137

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
9	การนำความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนไปใช้ ประโยชน์	153
10	บทสรุปส่งท้าย	163
11	กรณีศึกษาชุมชนจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	179
	บรรณานุกรม	193
	เกี่ยวกับผู้เขียน	203

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	จุดมุ่งหมายและเป้าหมายของการจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่าง ยั่งยืน	45
2	หลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อ การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	64
3	กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อ การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	83
4	กระบวนการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชน	106
5	การประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	115
6	ปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญของการจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่าง ยั่งยืน	134
7	ผลลัพธ์จากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	150
8	การนำความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนไปใช้ ประโยชน์	161
9	กระบวนการทางสังคมกับการจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	175